

XAVIER BARÓ I QUERALT

**TESI DOCTORAL:
“LA HISTORIOGRAFIA CATALANA EN
EL SIGLE DEL BARROC (1585-1709)”**

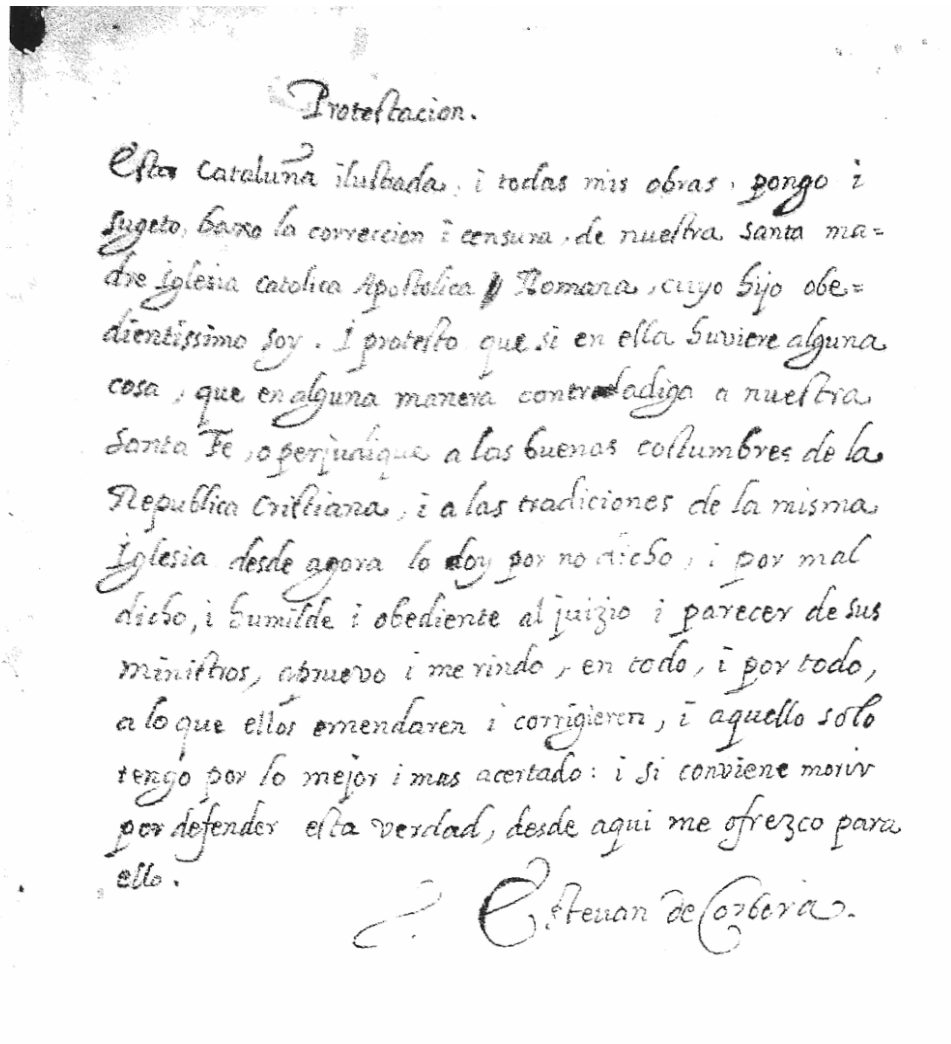
**DEPARTAMENT D’HISTÒRIA MODERNA DE LA UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

**PROGRAMA DE DOCTORAT: “EL MÓN MEDIEVAL I MODERN: ÚLTIMES
LÍNIES DE RECERCA” (BIENNI 2000-2002)**

DIRECTOR: FERNANDO SÁNCHEZ MARCOS

BARCELONA, DESEMBRE DE 2005

7. UN CIUTADÀ HONRAT ERUDIT A LA BARCELONA DELS ANYS 20 I 30: ESTEVE DE CORBERA (1563-1632) I LES SEVES OBRES

Imatge extreta de l'obra d'Esteve de Corbera, *Cataluña Ilustrada* (AC-FUE-, 51-4), sense foliar.

7. UN CIUTADÀ HONRAT ERUDIT A LA BARCELONA DELS ANYS 20 I 30:

ESTEVE DE CORBERA (1563-1632) I LES SEVES OBRES

7.1. SÍNTESI BIOBIBLIOGRÀFICA

Esteve de Corbera (Barcelona 1563- Barcelona 1632) fou un historiador i ciutadà honrat de Barcelona¹. Fill d'Esteve i de Jerònima, descendia d'un fill segon del baró de Púbol, a l'Empordà. Es va casar l'any 1602 amb una dona benestant anomenada Rafaela. Segons la informació facilitada per ell mateix, va ser alumne a Alcalà de Henares del cronista Ambrosio de Morales. Secretari del comte de Quira, es relacionà amb els cercles intel·lectuals i erudits de Barcelona de la seva època, bàsicament Rafael de Cervera, Jaume Ramon Vila, Jerònim Pujades i, sobretot, Francesc de Montcada. També manteni, almenys entre els anys 1622 i 1625, una estreta relació amb Gaspar Galceran de Castro, comte de Guimerà, amb qui compartia interessos de caire històric i

¹ Pel que fa a la vida i obra de Corbera, vegeu: ANTONIO, Nicolás. *Bibliotheca Hispana Nova*, Madrid: J. de Ibarra, 1783 (2ª ed), tom I, p. 351-352; TORRES AMAT, Félix. *Memorias para ayudar a formar un Diccionario Crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona, 1836, p. 187 (existeix edició facsímil: València: Curial, 1978. Aquesta obra ha estat editada, amb altres textos, en format electrònic per MOLAS RIBALTA, Pere (Comp). *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (II)*. Madrid, 2000); REIG VILARDELL, Joseph. *Esteve de Corbera. Apuntacions biogràfiques llegides en la solemne sessió celebrada en lo "Centre Excursionista de Catalunya" la nit del 26 d'octubre, en commemoració del XVIè aniversari de la fundació de la primera societat d'excursions y ab motiu de grabarse en la lápida d'excursionistas célebres lo nom d'aquest historiador*. Barcelona: Fidel Giró, 1892; MATEU Y LLOPIS, Felipe. *Los historiadores de la Corona de Aragón...*, p. 59-62; SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Historiografía e instituciones políticas en la Cataluña del siglo XVII: el caso de la *Cataluña ilustrada* de Esteve de Corbera" a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 13-II (1993), p. 547-556; "La concepción de España como realidad plural, en la historiografía catalana del Barroco: algunas aportaciones", FERNÁNDEZ ALBADALEJO, Pablo (Ed). *Monarquía, imperio y pueblos en la España Moderna*, Alacant, 1997, p. 781-792; SIMON I TARRÉS, Antoni. VILLANUEVA, Jesús. "El cercle erudit i històric barcelonès dels anys vint i trenta del Sis-cents i la revolució de 1640", *Revista de Catalunya* 122 (1997), p. 40-53; SIMON, Antoni. *Els orígens ideològics...*, p. 75 i ss; BARÓ I QUERALT, Xavier. "Concepció i funció social de la història...", p. 491-506; "La legitimación de los privilegios de Cataluña...", p. 905-916; "Erudición, coleccionismo y conciencia histórica en la Cataluña del siglo XVII", *Colloque du Centre: Érudits, collectionneurs et amateurs dans la France méridionale et l'Europe méditerranéenne (XVIe-XXIe siècle): De l'affirmation de soi à la découverte des identités collectives*. Montpellier, 14-15 març 2003, en premsa).

literari, i pel qual treballà, tot i les seves malalties i l'avançada edat². Reig i Vilardell afirmà que morí l'any 1635, tot i que Simon avança dos anys (1633) aquest fet. En qualsevol cas, el seu testament és datat el dinou de desembre de 1631 i es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB)³. Aquest testament ens permet conèixer algunes dades sobre la seva família. Tingué quatre fills: Paula, casada a Saragossa, que tingué una filla anomenada Josepa Teresa, la única néta que conegué en vida, Esteve, que féu la carrera militar a l'Havana, Francesc i Eufràsia Jerònima, que era monja al monestir de Pedralbes. També sabem que en el moment de dictar testament posseïa força llibres i manuscrits, que encomenà vendre a la seva muller, tot i que no hem pogut trobar l'inventari post mortem:

“Mes avant vull y encarrech a ma muller y hereua que prenga los libres manuscritos que tinc (...) en los que jo he treballat y compost y que fasça dells lo que de paraula li tinc ordenat y los demes libres estampats que-ls vena com los altres bens mobles en la forma que li aparexera”⁴.

I, per suposat, la profunda estimació i admiració amb Francesc de Montcada:

“Tanbe suplico al excelentissim s(eny)or don Francisco de Moncada marques de Aytona que enpare a ma muller, fills y nets com a prendas de un criat que-l ha seruit ab tanta amor y fidelitat”⁵.

Esteve de Corbera va escriure vàries obres relacionades amb la història de Catalunya. Tenim coneixement, almenys que jo sàpiga, de nou textos diferents. Sobresurt, per la seva importància, la *Cataluña Ilustrada*. Publicada

² Corbera es lamenta del seu estat de salut en vàries cartes al comte de Guimerà: “A los 19 deste recebi la carta con que V.S. ha sido seruido honrarme. Y aunque desde el dia de San Matias me tenia en la cama una calentura y corrimiento que con su porfia me puso en cuydado” (BNE, ms. 7377, fol. 209); “Por mis indisposiciones no he respondido antes a V.S. La vejez es la misma enfermedad, por los muchos males que de ordinario la acompañan” (BNE, ms. 7377, fol. 227).

³ REIG VILARDELL, Josep. *Esteve de Corbera*, p. 14; SIMON I TARRÉS, Antoni. “La historiografia del segle del Barroc”, p. 101. AHPB. Notari Josep Safont. *Tercer llibre de testaments (1613-1641)*, sense foliar.

⁴ AHPB. Notari Josep Safont. *Tercer llibre de testaments*, sense foliar.

⁵ AHPB. Notari Josep Safont. *Tercer llibre de testaments*, sense foliar.

pòstumament l'any 1678 (més de 40 anys després de la seva mort), fou completada pel carmelita José Gómez de Porres⁶. L'obra fou escrita amb un objectiu ben clar, definit per Fernando Sánchez Marcos: reequilibrar els protagonismes de les diferents nacions o nacionalitats hispàniques dins la història⁷. També, en segon lloc, la *Vida y (h)echos maravillosos de Doña María de Cervellón, llamada Socó(r)s. Beata professa de la Orden de Nuestra Señora de la Merced, con algunas Antigüedades de Cataluña*⁸. Aquesta fou la única obra que veié publicada en vida (1629), gràcies al suport de la família dels Montcada. A la Biblioteca Nacional d'Espanya (ms. 7377) es conserven dos textos que foren en bona part refosos a la *Vida y echos...* i la *Cataluña Ilustrada*. Es tracta de: "De los nueve varones restauradores de Cataluña" (fols. 99-105) i la "Correspondencia i consultas con Esteban Corbera, natural de Barcelona, singular humanista. Consultanse puntos i dudas sobre la venida de los Nueve Varones i restauraciones de Cataluña. Cartas i Respuestas sobre lo mes(mo) con Jaime Ramon Vila de Barcelona (fols. 159-169). Fou també autor de la *Genealogia de la nobilissima casa de Queralt en el Principado de Cataluña y breves relaciones y epítomes de las vidas y hechos de los antiguos condes de Barcelona y reyes de Aragón* i les *Consultas historiales de D. Gaspar de Gurrea y de Aragón*. Amb el títol de *Las prosperidades infelices. Historia de Philipa la Catanesa, muger del gran senescal de Nápoles i breve relación de las guerras de Sicilia por el gran Rey don Pedro de Aragón i su ijo Fadrique* adaptà l'obra de l'historiador francès Pierre Mathieu (1563-1621) i,

⁶ Vegeu sobre aquest afer l'apartat 7.4.1. del present treball.

⁷ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Historiografía e instituciones...", p. 553.

⁸ Barcelona: Pedro Lacavalleria, 1629.

segons Reig Vilardell, Rafael de Vilosa estigué a punt de publicar-la⁹. També redactà el pròleg a les *Il·lustracions dels Comtats de Rosselló, Cerdanya i Conflent* (1586) de Francesc Comte¹⁰, on ressaltava que “són tan pocs los que en Catalunya se aplícan a honrar sa pàtria escrivint las cosas d'ella, que qualsevol diligència tocant an açò se deu estimar en molt”, si bé reconeix que en l'obra de Comte “ha-y algunas faltas y errors prou notables” i defineix el seu estil com a “escabrós”. Per últim, coneixem uns versos, d'escàs valor literari titulats “A Don Gastón de Moncada, Marqués de Aytona, Virrey de Aragón” en l'obra d' Onofre Manescal titulada *Apologetica disputa, donde se prueua que la llaga del costado de Christo N. Señor fue obra de nuestra redención* (1611)¹¹. Cal destacar, per la seva interpretació de la història i de la nissaga dels Montcada, els següents:

*“Mil años ha que los Reyes
Que mas a España ilustrauan,
Con ellos emparentauan
Casi con iguales leyes.
Vemos infantas casadas
Con Principes deste nombre,
Y para mayor renombre,
Reynas de Aragon, Moncadas.”*

7.2. CONCEPCIÓ DE LA HISTÒRIA EN L'OBRA D'ESTEVE DE CORBERA

Fernando Bouza, en un recent i acurat estudi sobre la cultura a l'Espanya de l'Època Moderna ha afirmat:

“Forjar memoria de las cosas, de las ideas y de las personas por medio de la transmisión del conocimiento de sus hechos, sentimientos y

⁹ B. Cat, ms. 145 (79 fol). REIG VILARDELL, Josep. *Esteve de Corbera*, p. 35.

¹⁰ BNE, Ms 615. Aquesta obra de Comte ha estat reeditada (Barcelona: Curial, 1995).

¹¹ Barcelona: Miguel Manescal, 1611.

*pasiones era uno de los objetivos principales de la escritura en los siglos XVI y XVII*¹².

Sens dubte, aquest és un punt de partida clar per encetar la nostra anàlisi. S'escriu per forjar la memòria de les coses. Si aquesta idea sembla clara per a tots els àmbits de la cultura escrita en l'Època Moderna, encara ho ha de ser més per a la història, la disciplina que se centra en els temps pretèrits. I quin tipus d'història escriu Esteve de Corbera? Paga la pena recordar en primer terme l'absència de textos teòrics de la història en la seva obra. Mentre que en altres territoris de la Monarquia Hispànica abunden els autors que reflexionen sobre la naturalesa, utilitat i funció de la història¹³, Esteve de Corbera centra el seu interès en la història del Principat, si bé en els seus textos abunden reflexions sobre com ha de ser escrit el text històric.

En el capítol I del llibre primer de la *Cataluña Ilustrada (Quan amable y procurada a de ser la noticia de las antigüedades de la Patria)*, Corbera exposa els objectius de la seva obra, i també reflexiona sobre quina ha de ser la funció social que ha de tenir el text històric. En primer lloc, la veneració i respecte per l'antiguitat. Aquest respecte, segons Corbera, cal cercar-lo tractant d'assolir la *veritat*. En una carta al Comte de Guimerà (24. 09.1622), l'historiador català afirma:

*“Ya que el sugeto de la Historia es la verdad pura y libre de fingimientos, como vn espejo claro, que los objetos y formas representa quales los recibe. Lo mas della consiste en las relaciones”*¹⁴.

¹² BOUZA, Fernando. *Comunicación, conocimiento y memoria en la España de los siglos XVI y XVII*, Salamanca Salamanca: Seminario de Estudios Medievales y Renacentistas : Sociedad Española de Historia del Libro, Sociedad de Estudios Medievales y Renacentistas, 2000, p. 16.

¹³ Sobresurten les figures d'Antonio de Herrera (1549-1625), Luis Cabrera de Córdoba (1559-1623), Bartolomé Luprecio de Argensola (1562-1631) i fra Jerónimo de San José (1587-1654).

¹⁴ BNE, ms. 7377, fol. 203. (carta del 24. 09.1622).

Ara bé, el coneixement dels temps pretèrits sovint és difícil ja que el temps sembla esvaïr-ho tot, i sovint les proves no són tan clares com ho voldria l'historiador:

“Mire V.S. como no deuen condenarse las antiguedades, no mas porque algunos autores no las cuenten. No todos lo pueden referir todo; vnos dizen lo que otros callan, y este orden guardaron los Santos Euangelistas en su Historia Sagrada. En successos tan antiguos no se han de pretender tantas evidencias. Todas las cosas pueden tener contrarios, y ninguna ay tan firme aun en las facultades superiores, fuera de las que decreta la fe, que no se le halle resquicio para alguna duda. (...) No todas las Historias pueden tener una misma certeza, basta en algunas que el que las escriue de la razon qual la materia de que tratan la requiere: y assi en las muy antiguas, cuya aueriguacion de suyo es dificultissima”¹⁵.

En qualsevol cas, aquesta missió compleix una funció prou noble: servir com a eina per a l'enteniment de la realitat, dels temps presents:

“Todo lo previno la antiguedad, para todo nos dexo variedad que nos deleyta, documentos que nos aduerten, exemplos que nos escarmientan, y admiracion con que se suspenden los animos y entendimientos mas curiosos”¹⁶.

Així doncs, el coneixement dels temps pretèrits ha de tenir una clara orientació pràctica, *“para acertar en nuestras acciones guiandonos con sus exemplos y aprovechandonos con su imitacion”¹⁷*. Aquestes idees es troben en la línia dels postulats que defensava Luis Cabrera de Córdoba en *De Historia, para entenderla y escribirla* (1611):

“El fin de la historia (...) no es escribir las cosas para que no se olviden (...), sino para que enseñen a vivir con la experiencia, maestra muda (...) El fin

¹⁵ BNE, ms. 7377, fol. 207. (carta del 24. 09.1622). La referència al concepte de *certesa* ens evoca la figura contemporània de René Descartes (1596-1650).

¹⁶ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, Nàpols, 1678, p. 1. Aquesta obra ha estat editada, amb altres textos, en format electrònic per MOLAS RIBALTA, Pere (Comp). *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (I)*. Madrid, 2000.

¹⁷ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 1.

*de la historia es la utilidad pública (...) es la historia narración de verdades por hombre sabio, para enseñar a bien vivir*¹⁸.

En segon terme, i com a conseqüència del que acabem d'esmentar, Corbera es fa ressò d'un element eminentment característic dels temps del Barroc: la prudència. Si la història permet donar pautes d'acció moral i ètica, està clar que en aquesta línia interpretativa hi sobresurt aquest tòpic de la cosmovisió barroca. Ésser prudent, actuar amb cautel·la, són algunes de les pautes de comportament ètic que semblen predominar en la cultura barroca, impregnada d'un estoïcisme no exempt d'escepticisme i, per descomptat, d'aristotelisme¹⁹. En un temps en què tot sembla trontollar, les aparences enganyen, la prudència sembla un punt bàsic de sosteniment per guiar l'actuació humana. La història, ens diu Corbera, obre les portes del passat. Aquest pot servir per ajudar a *actuar* en el món, per extreure'n exemples i consells:

*“Ella (la història) es la llaue q(ue) nos abre y entrega los thesoros de la antigüedad, con los quales se perficiona la prudencia porque de los casos sucedidos sacamos para los venideros”*²⁰.

I és per això que, segons l'historiador català, la història ha estat cultivada i coneguda en totes aquelles civilitzacions on s'ha valorat positivament l'acció justa i prudent:

*“En todas las Republicas antiguas en que la Prudencia y Iusticia tuuieron a su cargo el gouierno, su principal cuidado fue conseruar las honrosas memorias de sus antecessores”*²¹.

¹⁸ CABRERA DE CÓRDOBA, Luis. *De Historia, para entenderla y escribirla*, Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1948, p. 35 i ss.

¹⁹ Ja hem comentat anteriorment que el llegat aristotèlic segueix sent indiscutible en bona part dels historiadors i retòrics del segle XVII.

²⁰ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 2.

²¹ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 2.

En aquest sentit, cal recordar al ja citat Luis Cabrera de Córdoba, que inicia la seva obra sobre teoria de la història amb un elogi de la prudència, que es considera útil per a l'ensenyament i formació dels prínceps²².

En tercer lloc, pel que respecta a la concepció del text històric, Corbera esmenta, si bé no hi aprofundeix, la importància del domini de la retòrica en la confecció del text històric. El nostre autor és conscient que cal mostrar esdeveniments i personatges pretèrits, allunyats i/o desconeguts dels contemporanis, i cal fer-ho de manera “*amable*” i “*apazible*”, de manera que el relat històric cobri vida i servexi, entre d'altres, per “*esta honra (que) deuenos todos a la patria*”²³. Aquesta distància en el temps, aquest *recorregut* que l'autor ha de fer des de “*las tinieblas del Oluido*”²⁴ fins arribar al lector actual, per mostrar-li les grandeses del Principat, per donar-li a conèixer el *seu* passat²⁵, s'ha de fer articulant un text clar, concís i que esmenti d'altres autors, car es considera que d'aquesta manera el relat històric guanya en certesa i coherència²⁶. Com diu el propi Corbera (carta a Guimerà, 13.09.1625), “*No basta escribir cosas grandes, sino se guisan bien*”²⁷.

²² Vegeu el fragment de Cabrera de Córdoba a l'apartat 3.3.2.3. del present treball.

²³ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 2.

²⁴ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 2.

²⁵ Fent ús d'un apassionat localisme, Corbera no dubta en afirmar que “*la gloria y alabanza que se da a los muertos, es de maior veneracion en la propia tierra q(ue) en las estrangeras*” (CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 2).

²⁶ Tal i com afirma Cepeda Adán, “*el deseo de argumentar debidamente con otras autoridades (es) un rasgo más de los nuevos tiempos*”. CEPEDA ADÁN, José. “La Historiografía”, p. 708. Una mostra d'aquesta tendència la trobem ja en l'obra de Diago sobre la història dels comtes de Barcelona (1603). Després d'haver recordat la tasca arxivística duta a terme, destaca les crítiques que va rebre l'escriptor Esteve Barellas en compondre la seva *Centuria* (1600) pel fet d'haver inventat fonts i documents (“*He escarmentado en cabeza agena, viendo que cierta Historia o Centuria de tres Condes de Barcelona que los dias passados salio a la luz, ha sido tan mal aceptada por no auer aueriguado lo muy nueuo que cuenta, que por esso yaze ya en perpetuo olvido*”). DIAGO, Francesc. *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*. Barcelona: Sebastian de Cormellas, 1603, “Prologo al Lector”. Tot i així, aquesta sensibilitat envers la recerca arxivística i documental no comporta que sempre s'assoleixin certes, i Corbera, al llarg de la seva obra, donarà com a vàlides llegendes com les d'Otger Cataló. De fet, el propi Corbera caurà fatalment en l'error que ell mateix copsava en d'altres

Els clàssics juguen un paper fonamental per establir un text clar, coherent i que pugui reflectir el passat. En carta al comte de Guimerà (04.10.1624), Corbera afirma:

*“Tras esto inporta tambien la aueriguacion. En tiempo de nuestros aguelos no se reparaua tanto en ella, y ahora vemos en muchos autores de aquella edad algunas facilidades que deuieran excusarlas, El fundamento principal de qualquier Historia es la verdad y certidumbre de las cosas que va apoyada en escritores classicos y aprouados, en inscripciones de piedrasm y epitaphios de sepulturas, y en priuilegios y escrituras autenticas”.*²⁸

En aquest punt també trobem similituds amb un altre teòric de la història. Fra Jerónimo de San José (1587-1654) en la seva obra *Genio de la Historia* (1651) realitza afirmacions ben semblants a les que acabem de llegir d'Esteve de Corbera²⁹.

En darrer terme, i en aquest punt Corbera no és gens original, copsem en la seva obra una visió amarada de religiositat per interpretar la realitat històrica, de manera que es considera Catalunya

*“fauorecida del Cielo con todos los requisitos y ventajas que pueden hazerla famosa en la tierra, qua(n)do en ella la antiguedad tiene gra(n)dezas tan señaladas que pueden ocupar todas las lenguas de la fama, y llenar de aplauso y admiracion los deseos mas ambiciosos de gloria”*³⁰.

autors: *“Hombres eruditos, y de conocida aprouacion, se dexaron persuadir por ellas (les llegendes)”*. BNE, ms. 7377, fol. 213 (carta del 24.09.1622).

²⁷ BNE, ms. 7377, fol. 231.

²⁸ BNE, ms. 7377, fol. 215. (carta del 04.10.1624). En aquest cas, les referències ens recorden els representants de la *Història Perfecta* francesa.

²⁹ Vegeu el text de San José a l'apartat 3.4. del present treball.

³⁰ CORBERA, Esteban de. *Cataluña Ilustrada*, p. 3. Casos similars els podem trobar en cronistes andalusos i navarresos, dels quals ens n'hem ocupat a l'apartat 5.2.3. del present treball.

D'altra banda, en el manuscrit autògraf que es conserva de la *Cataluña Ilustrada* Corbera hi inclou una "Protestación" que segueix els cànons estilístics i ideològics de l'època i que no fou inclosa en l'edició del 1678:

"Esta Cataluña Ilustrada i todas mis obras pongo i sugeto baxo la correccion i censura de nuestra snta madre iglesia catolica Apostolica Romana, cuyo hijo obedientissimo soy. I protesto que si en ella huuiere alguna cosa, que en alguna manera contradiga a nuestra Santa Fe, o perjudique a las buenas constumbres de la Republica Cristianam i a las tradiciones de la misma Iglesia desde agora lo doy por no dicho, i por mal dicho, i humilde i obediente al juizio i parecer de sus ministros, apruevo i me rindo, en todo, i por todo, a lo que ellos emendaren i corrigieren, i aquello solo tengo por lo mejor i mas acertado: i si conviene morir por defender esta verdad, desde aqui me ofrezco para ello"³¹.

En definitiva, podem apreciar que Corbera no és especialment original ni novel·los en els seus plantejaments teòrics i objectius, però és una prova clara de quines són les línies directrius que configuren el discurs historiogràfic en la primera meitat del segle XVII. A grans trets, es poden sintetitzar quatre operadors conceptuals: interpretació teleològica cristiana de la història, importància del coneixement del passat per actuar i legitimar actituds i comportaments del present, vinculació de la història a la reflexió sobre l'art de governar (on sobresurt el concepte de prudència), i la importància de la retòrica per crear un text interessant, *apazible* i *amable*.

7.3. LA VIDA Y (H)ECHOS DE DOÑA MARÍA DE CERVELLÓN (1629)

Estem, com ja hem dit, davant la única obra completa publicada en vida per Esteve de Corbera. Tal i com ens diu el seu títol, l'objectiu principal que tractava d'assolir Corbera era narrar la vida, obra i virtuts de la beata Maria Socors amb l'objectiu de lluitar contra l'oblit que imposa el pas del temps, "para

³¹ CORBERA, Esteban de. *Cataluña ilustrada*, protestación (AC-FUE-, 51-4), sense foliar.

librarse de las ofensas del tiempo i del olvido”, i també reconeix haver seguit el manament de l'àvia de don Guillem Ramon de Montcada, fet que ens mostra l'estreta relació existent entre Corbera i el llinatge dels Montcada³². Per tal de dur a terme la seva tasca, Corbera declara haver fet ús de diverses fonts arxivístiques de coneguda antiguitat, i també fa referència a altres fonts que estava utilitzant per la seva obra més coneguda, la *Cataluña Ilustrada*, encara en procés de redacció:

“Sacaronse estos discursos de relaciones i escrituras autenticas, co(n)seruadas en el deposito del monasterio de nuetra³³ Señora de la Merced, de Barcelona. Estan autorizadas por muchos titulos, por su calidad, por su antiguedad, por las solemnidades con que se escriuieron i estipularo(n), por los requisitos q(ue) las califican, por el lugar do(n)de las tienen, i por las Istorias q(ue) las apruevan, co(n) que su testimonio viene a ser inve(n)cible. (...)Valgome de algunos socorros de otro libro mio, cuyo titulo es Cataluña Ilustrada, que aun no ha salido de sus primeros borriones. (...)La sustancia en algunos pu(n)tos i casos mas notables, sera una misma, pero la elocucion diversa, para q(ue) se ermosee con la variedad³⁴”.

Tot i així, si bé mai s'abandona l'objectiu religiós i catequètic (mostrar la beata com a model de vida), des del primer capítol Corbera empen la narració dels esdeveniments més destacats de la història del Principat, amb el propòsit de contextualitzar l'espai físic i temporal on visqué la beata. Així, ja des del primer foli del llibre, recorda Corbera, citant Jerónimo de Zurita, que *“fue Barcelona la primera ciudad, entre las principales de España, que se cobró de los Moros”³⁵*. Aquesta exposició aferrissada de la fe catòlica del poble català predomina al llarg de l'obra, i trobem diversos fragments en què Corbera posa de manifest, segons el seu parer, la intrínseca relació entra una i altre, fins al punt d'afirmar

³² Tal i com diu Corbera, “la eleccion del (tema) salio mas de la obediencia que de la consideración. (...) Mi señora Marquesa de la Puebla, aguela materna de V.S., me lo mandò, poco antes que muriesse. Obedeci luego, sin atender a mas respetos que servir como devia” (CORBERA, Esteban. “A Don Guillem Ramon de Moncada”).

³³ Sic.

³⁴ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 2v-3r.

³⁵ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 1v.

que *“la religion es el fundamento del Principado”*³⁶, i en aquest punt Corbera reitera els tòpics habituals i comuns a d'altres historiadors de l'època. Vegem-ne un exemple:

*“La verdad i entereza de nuestra sagrada Religion, el respeto i veneracion a las cosas divinas, la obediencia i re(n)dimie(n)to a la Iglesia Romana, que es el solar conocido de la Fè, en ninguna parte està mas en su punto”*³⁷.

La interpretació teleològica de la història és una altra constant en el llibre, fins el punt que Corbera, seguint exactament els paràmetres de la cosmovisió contrarreformista de l'època, considera que la “pèrdua” d'Espanya amb la conquesta musulmana fou un mal enviat pel Senyor per a que aquesta pogués renéixer de les seves pròpies cendres. Reiterant el *topos* de la inestabilitat dels afers polítics i mundans, i amb un estil àgil (gairebé novel·lesc), Corbera recorda:

*“Entran los Moros en España. Apoderanse en poco tie(m)po de toda ella. Cae de golpe aquella sobervia estatua del poder i magestad de los Godos, apoyada sobre el barro de la fragilidad umana. Pierdense la libertad i religion. Derriban i profana(n)se los templos i a los miserables vencidos no les queda otro refugio que el de los mo(n)tes (...). Cuando parece que està mas caida la esperança i mas quebrantado el valor i las fuerças, la soberana piedad de Dios, de aquellas pequeñas reliquias, de las cenizas de aquel lastimoso incendio, saca el verdadero remedio de tantas desventuras”*³⁸.

Però no només parlem d'una legitimació religiosa dels privilegis de Catalunya. De la mateixa manera que es tractarà a la *Cataluña Ilustrada*, Corbera referma la idea de la llibertat dels catalans, que *“libre i voluntariamente se dieron a*

³⁶ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 2r.

³⁷ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 25v.

³⁸ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 5v.

Carlo Magno”³⁹. Aquesta comportaria que *de facto* tots els catalans serien lliures i nobles:

*“La ciudad de Barcelona i todo su condado es tierra hidalga i libre, no sujeta a pechos i tributos forçosos, que es la mayor calidad para la idalguía. Los pechos i tributos presuponen sugestión i villanía, que son los opuestos de la nobleza. El ser idalgos i nobles, es ser exentos i libres de cargas i contribuciones, salvo de las que se ponen por el bien común, en que todos interesan. La libertad i el privilegio de la inmunidad i exención de pechos i tributos está tan conjunta i unida con la nobleza, que con dificultad podemos dar la una sin la otra”*⁴⁰.

La defensa cívica de les grandeses de Catalunya es fonamenta i relaciona amb el gruix de virtuts que Corbera atribueix al poble català. Entre d’altres, es destaca la fidelitat envers els governants ja que en aquest punt *“ningun lugar se ave(n)taja a Barcelona”*⁴¹, i també el model de govern pactat. Corbera mostra algunes de les idees que després elaborarà amb més deteniment a la *Cataluña Ilustrada*. Paga la pena recordar el fragment més destacat:

*“Su gobierno ha sido regla i dechado de otras Republicas. En el campea(n) la libertad ajustada co(n) la razon, la justicia favorecida co(n) el respeto comun, las ordena(n)ças i estatutos santos i prudentissimos, luz i guia para la modestia i te(m)plança, freno i cuchillo para los excessos i corrupcio(n) de costu(m)bres”*⁴².

Tot i així, en la *Vida i echos* trobem un element ben curiós, un tret distintiu en relació a d’altres textos de característiques similars. Esteve de Corbera, després de emfatitzar les virtuts del poble català, mostra alguns dels seus defectes genèrics, sobretot la tendència la revenja. Aquesta informació contraposa la visió gairebé perfecta que se’ns havia mostrat fins el moment:

“Con no ser sobervios ni ambiciosos, sufren mal cualquiera superioridad entre sus iguales, feroces, prontos a las armas, (...) asperos con sus

³⁹ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 6r.

⁴⁰ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 208r.

⁴¹ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 26r.

⁴² CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 26r.

*con(n)naturales, mal avenidos entre si, (...) envidiosos de la estimacion agena, i ta(n) inclinados a la ve(n)gança, q(ue) la executan a vezes con terrible crueldad. El rigor de la Istorias nos obliga a dezirlo todo, sin mas respetos que el de la verdad*⁴³.

En qualsevol cas, si algun error (copsat *a posteriori*, és clar) cal atribuir a l'aportació de Corbera com a historiador i erudit, ha estat la defensa aferrissada en l'existència d'Otger Cataló. El nostre autor dedica dos capítols d'aquest llibre (IV i V) a tractar el tema. El mètode de treball emprat per Corbera, habitual a l'època, consisteix a posicionar-se en contra del *modus operandi* utilitzat per Pere Miquel Carbonell, arxiver, de l' *auctoritate negata*. Vegem en primer lloc, pel seu interès, com concep Corbera el mètode de treball de Carbonell, i posteriorment copsem quin judici en fa:

*“A la omission que alega(n) [es refereix als qui neguen l'existència d'Otger] de q(ue) no se alla memoria en las Istorias Fra(n)cesas, se responde q(ue) este argume(n)to q(ue) en las escuelas se dize ab auctoritate negata, no co(n)cluye. No es buena co(n)seque(n)cia, no està en las Istorias, luego no es cierto. Muchas cosas se pasan en ellas en silencio, q(ue) son verdaderas, porque no es possible escribirlo todo. (...) Muchos sucessos dexa(n) las Istorias umanas, que por otros caminos se averiguan por ciertos*⁴⁴.

Posteriorment (fol. 9v-10r), i amb considerable detallisme, Corbera fa referència a un total de 22 autors (nacionals o estrangers) que han acceptat com a vàlida l'existència d'Otger Cataló, fent referència a la recent (1628) aparició del llibre d'Andreu Bosc (fol. 12r), i recrimina amb to contundent les crítiques que Carbonell féu de l'obra de Pere Tomic: *“El ser archivero no es ser evangelista*⁴⁵. Segons el nostre punt de vista, si bé és evident que predomina una certa *ingenuïtat* dels plantejaments de Corbera, motivada en gran part per un sentit cívic de la seva tasca i legitimador d'una determinada concepció i

⁴³ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 25v.

⁴⁴ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 9r.

⁴⁵ CORBERA, Esteban. *Vida i echos...*, fol. 11v.

defensa dels llinatges aristocràtics catalans, seria caure en una lectura excessivament presentista condemnar per això les aportacions de Corbera. El seu objectiu fou prou *noble* ja que es pretenia assolir la *certesa* del coneixement del passat històric, tot i que aquest objectiu es volgués assolir tractant de demostrar la versemblança de les teories donades per la tradició. Tal i com ha remarcat Jesús Villanueva, Corbera suposa un clar i evident avenç en tant que planteja noves temàtiques i pren consciència crítica de les diverses realitats de la historiografia catalana.⁴⁶

Per últim, la *Vida i echos* és un document interessant per copsar la mentalitat de l'època, exactament la defensa d'una determinada concepció del cristianisme sorgit a partir de Trento. Destaquem, entre d'altres els capítols LVIII ("Ejercicios, penitencias i gobierno de Soror Maria en aquel nuevo recogimiento"), LVIX ("De su continua oracion, i frecuencia de Sacramentos") i LXVI ("Otros aphorismos i sentencias morales que dixo la Santa), veritables testimonis de la profunda fe catòlica que professava l'historiador barceloní.

7.4. LA CATALUÑA ILLUSTRADA (1678)

7.4.1. Característiques generals, objectius de l'obra i el llarg camí vers la seva publicació

Val la pena recordar el títol complet de l'obra, prou clarificador dels objectius que cercava assolir el seu autor: *Cataluña Illustrada. Contiene su descripción en comun, y particular con las Poblaciones, Dominios, y Successos, desde el principio del Mundo asta que por el valor de su Nobleça fue libre de la*

⁴⁶ VILLANUEVA, Jesús. *Los orígenes carolingios...*, p. 40-41. Cal remarcar, com ha fet amb exactitud Villanueva, que es percep una clara frontera entre els plantejaments de Corbera i els de Roig i Jalpí, que optà, a les darreries de segle, per la impostura i la falsedat.

*Oppresion Sarracena*⁴⁷. Ja en el pròleg (“*Advertencias al lector*”), José Gómez de Porres aporta algunes reflexions importants sobre els objectius i aspiracions d’Esteve de Corbera. Així, destaca que el cultiu de la història ha estat, i segueix sent molt important en tots els territoris de la Monarquia Hispànica (“*y en cada Prouincia, y Ciudad aya lo individual del terreno sucessos, y antiguedades para escriuir las mas dilatadas se han aplicado con singular acierto sus hijos*”). Així, repassa els noms més destacats de la historiografia castellana, andalusa, aragonesa, portuguesa i catalana. Tot i així, destaca el valor de l’obra de Corbera perquè descriu i estudia una de les zones en què l’estudi de la història no ha estat massa afavorit, i considera que tots els territoris de la monarquia han de rebre la mateixa valoració i interès per part dels autors: “*pues siendo tan hermanas las Prouincias de España no ay raçon para que las vnas se desluzcan à las otras*”, i més quan aquests saben copsar els errors de la historiografia pretèrita, com és el cas de Corbera (“*no extraño que nuestro Author se dilatasse en refutar, o aclarar algunas cossas que parecen menudas por que en linea de errores Hystoricos ninguno se debe dissimular*”).

Centrats ja en l’escrit de Corbera, cal dir que ens trobem davant d’una obra escrita des de la perspectiva corogràfica⁴⁸, molt habitual en l’època en la qual es tracta de descriure la geografia⁴⁹, història i institucions del Principat⁵⁰.

⁴⁷ Nàpols: A. Graminani, 1678. Aquesta obra ha estat editada, amb altres textos, en format electrònic per MOLAS RIBALTA, Pere (Comp). *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (I)*. Madrid, 2000. D’altra banda, també es pot consultar el text complet a la “Biblioteca Digital” del portal de la Biblioteca Nacional d’Espanya (<http://www.bne.es>). En qualsevol cas, fins l’aparició dels estudis de Sánchez Marcos i Simon, s’ha tractat d’un text poc estudiat i conegut. De fet, José Cepeda Adán es refereix a Corbera com a “*mediocre autor*”, i emet, segons el nostre parer, un judici inexacte: “*un libro un poco desajustado entre el título y el contenido (...), ya que, salvo la parte dedicada a la presentación general, el resto es historia española con algunas referencias al Principado*”. CEPEDA ADÁN, José. “La Historiografía”, p. 796.

⁴⁸ Cfr. KAGAN, Richard L. “Clio and the Crown: writing history in Habsburg Spain” a KAGAN, Richard L. PARKER, G. *Spain, Europe and the Atlantic world. Essays in honour of John H. Elliot*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 73-98.

En qualsevol cas, el motiu bàsic que mou a Corbera a escriure la seva obra és ben clar: donar a conèixer el passat català en un moment en què la historiografia castellana sembla acaparar tot l'interès i protagonisme. És un moment en què força historiadors castellans tendeixen a identificar Castella amb Espanya, menystenint o oblidant, tàcitament o explícita altres territoris de la Monarquia Hispànica. Corbera es dol que moltes obres sobre la història d'Espanya no aprofundeixin en el passat català, i que "*pasan por nuestras cosas con más cortedad que si fuéramos extranjeros*" (p. 4). Corbera considera que és necessari recuperar el passat, que legitima el present i les reivindicacions de Catalunya: "*Conoscan las otras Naciones que tenía Cataluña Principios y hazañas gloriosísimas con que ilustrar sus escritos*", amb un objectiu ben clar: "*alabar como devían la Antigüedad y la grandeza de su Monarquía*" (p. 4). D'altra banda, el propi Corbera no dubta en atribuir responsabilitats pel que fa al menysteniment del cultiu de la història⁵¹. Al Principat, el General de Catalunya no inverteix econòmicament en l'activitat historiogràfica ("*No se repara en las letras aficionadas a la antigüedad, que pobres, y arinconadas descaecen de su valor; con esta imposibilidad afloxa el deseo mas aficionado a saberlas*"), a diferència del que succeeix en d'altres dels antics territoris de la Corona d'Aragó (Aragó i València): "*Los Aragoneses nuestros vezinos [...] favorezen los trabajos de los que se emplean en honrar a*

⁴⁹ L'interès de Corbera per la Geografia es constata en les 132 pàgines que hi dedica, d'un total de 485 que componen la *Cataluña Ilustrada*. Josep Iglésies, basant-se en algunes analogies d'estil, apunta la idea que Corbera s'hagués pogut basar en l'obra del jesuïta Pere Gil, tot i que no el cita (IGLÉSIES, Josep. *Pere Gil, s.j. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*. Barcelona: IEC, 2002, p. 117-119).

⁵⁰ Certament, aquesta obra ha estat força ignorada pels historiadors fins a l'aparició dels recents estudis d'A. Simon, J. Villanueva i, sobretot, F. Sánchez Marcos. Mateu y Llopis apuntava que la causa d'aquest oblit calia cercar-la en què fou escrita en la "llamada época de la decadencia" (MATEU Y LLOPIS, Felipe. *Los historiadores...*, p. 59). Potser a aquest oblit s'hi ha d'afegir que és una obra escrita abans de la gran crisi de 1640.

⁵¹ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Historiografía e instituciones...", p. 554.

su Patria"; "Valencia a su imitacion va ya caminando por los mismos pasos", i es lamenta: "Solo Cataluña a viuido con descuydo en cosa que tanto importa". (p. 4-5).

Tal i com han posat de manifest Sánchez Marcos i Palos⁵², hi ha constància documental que les queixes i sol·licituds de Corbera arribaren a formular-se explícitament a la Generalitat. En el *Dietari de la Generalitat* trobem constància escrita de la proposta feta per Diputats i Oïdors en la Junta de Braços el 27 de novembre de 1630. És interessant destacar els motius segons els quals s'argumenta la petició. No només per vindicar el passat de Catalunya, sinó també per defensar i legitimar documentalment els drets i privilegis de Catalunya: "per defecte de scriptura no vingues ab la antiquitat del temps á patir algun detrimento y los priuilegis y drets municipales [...] hauenthi hagut com hi ha moltes personas de otras naciones q(ue) en fauor de sas patrias son estats molt cuydadosos en lo scriurer callant lo degut a nostra natio cathalana"⁵³. Cal pensar, com ja apunta Sánchez Marcos, que és probable que s'inclogués en la dita sol·licitud l'Acta de Cort de 1564 en què s'encarregà a Antoni Viladamor la redacció de la *Història General de Catalunya* per vindicar, ni que fos de manera gens científica i força idealitzada, el passat del Principat⁵⁴. Tot i així, l'obra de Corbera no veié la llum sinó pòstumament. Fou ben rebuda, segons ens diu González de Porres, per autors com Pièrre de Marca, però l'obra no aparegué fins el 1678. En una carta de l'any 1679 escrita per Nicolás Antonio a Don Diego Joseph Dormer, el primer es lamenta "que como el libro de Cathaluña *Ilustrada de Esteuan de Corbera no se ha publicado, por ciertos*

⁵² Cfr. PALOS, Joan Lluís. *Catalunya a l'Imperi dels Àustria: la pràctica de govern (segles XVI i XVII)*. Lleida: Pagès editors, 1994.

⁵³ ACA, Generalitat, *Dietari*, vol 37, fol 144 v.

⁵⁴ Cfr. ORRIOLS, Lluís. *Antoni Viladamor i la seva "Història General de Catalunya": la invenció de la història*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1999.

inconuenientes que han ocurrido” i afirma que “*me holgare mucho que llegue cuanto antes a mis manos su impresion de V. Md. por lo mucho que tendre de admirar y aprender en ella*”⁵⁵. Finalment, doncs, l’obra es publicà gràcies al patronatge de Rafael Vilosa (1609-1681), home de lleis que s’havia exiliat del Principat el 1646 i que en aquell moment era Lloctinent de la *Regia Camera della Sommaria* del regne de Nàpols i també Regent del Consell Suprem d’Aragó (desde 1663)⁵⁶. Paga la pena destacar que en el manuscrit autògraf, l’obra és dedicada a “los Illustrissimos señores los Diputados i ohidores de cuentas del General del Principado de Cataluña i Condados de Rossellon i Cerdaña” amb la següent dedicatòria, que fou *lògicament* eliminada en l’edició de 1678:

*“Esta Cataluña ofrezco a V. SS, para asegurar en ella el titulo qu(e) le doy de ilustrada: pues no se le puede dessear mayor ilustracion, que estar ofrecida a V. SS. Todas las cosas que en esta Provincia llegan a merecer la proteccion de V. SS. se estima(n) por inportantes i necessarias, i esta sola calidad basta para autorizarlas. Yo hago lo que de justicia me toca, que es presentar a V. SS estos trabajos, pues por ser de Cataluña, i en una de las cosas mas honrosas que hay en ella, se deven a V. SS como a cabeças i protectores que solo atienden a su conservacion i grandeza: i por la misma razon deven V. SS favorecer el sugeto i el autor, el sugeto como tan propio de V. SS, i el autor como de quien pretende lograr todas sus obras siruiendo a V. SS. Guarde Dios a V. SS.”*⁵⁷

⁵⁵ BNE, ms. 8385, fol. 217 (carta del 29.04.1679).

⁵⁶ Al llarg d’aquells anys en circularen manuscrits, com el manuscrit autògraf que es troba a l’Archivo Campomanes depositat a la Fundació Universitaria Española (Madrid). Evidentment, no ha d’ésser aliè el context històric en què fou escrita l’obra (recordem les corts no clausurades de 1626 i 1632). Vegeu: SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. “Historiografía e instituciones...”, p. 555.

⁵⁷ CORBERA, Esteban de. *Cataluña ilustrada*, protestación (AC-FUE, 51-4), sense foliar. Agraïm a Fernando Bouza la informació facilitada sobre aquest document.

7.4.2. Privilegis dels catalans segons la religió i la lectura del passat en la *Cataluña Ilustrada*

En base a quina mena de criteris legitima Corbera els drets i privilegis⁵⁸ dels catalans? Crec que l'autor, a l'igual que d'altres contemporanis, fonamenta els privilegis dels catalans en l'element religiós i en la lectura del passat, essent aquest darrer factor en el qual el text de Corbera presenta algunes novetats i peculiaritats més específiques.

Pel que fa a la legitimació religiosa, Corbera no és pas original. Així, no dubta en atribuir a la Providència divina la superioritat del poble català respecte a altres comunitats: "*quando la misma patria se halla favorecida del Cielo con todos los requisitos y ventajas que pueden hazerla famosa en la tierra...*"(p. 3).

De manera idèntica a altres historiadors de l'època, creu que els catalans són un dels pobles en què la fe catòlica ha deixat una empremta més notable: "*En la antigüedad, y pureza de la Fe, en el culto, y obseruancia de la Religion, en la magestad, y adorno de los Templos: en la deuocion, y puntualidad al seruicio de las cosas Diuinas ninguna se le auantaja*" (p. 3).

Evidentment, aquesta legitimació religiosa està estretament lligada a la lectura del passat. En aquest punt, la lectura de la història de Corbera és eminentment lineal i providencialista, amarada de catolicisme. Segons Corbera, l'arribada del cristianisme a Catalunya es produí amb gran rapidesa, i deixà un florit de màrtirs i defensors de la nova religió cristiana: "*Qua(n)do despues del nacimiento de Christo, entre las crueles persecuciones de la Iglesia ofrecieron al Cielo gloriosos frutos de Santos Martyres, y Confesores*" (p. 3), a

⁵⁸ Majoritàriament empraré el mot "privilegis", que és utilitzat de manera habitual a l'època, sense oblidar conceptes que expressarien idees molt semblants com "lleis pròpies" o determinades prerrogatives que es desprenen de les constitucions del Principat.

l'igual que la resta d'Espanya: "*España fue de las primeras Prouincias que abraçaron este diuino culto, y religion*" (p. 14-15)

L'arribada dels musulmans a la Península Ibèrica (711) és un dels punts d'inflexió més clars en els quals se sustenta la lectura i vindicació dels privilegis dels catalans i es barreja la legitimació històrica i la religiosa. Per a Corbera no hi ha dubte possible: els catalans foren un dels primers en aixecar-se contra la invasió musulmana: "*Ultimamente qua(n)do en la captiuidad de los Arabes tomaron las armas para no rendirse al yugo de su esclauitud*" (p. 3-4). En aquest punt Corbera cau en l'error, molt extés en l'època, de barrejar elements històrics amb llegendaris, i dóna com a certa la història llegendària d'Otger Catalon, el suposat primer cabdill català contra els musulmans (p. 15-16).

Seguint la lectura del passat de la història altmedieval de Catalunya, podem copsar que, tot i que es mantenen els elements de justificació religiosa, es consoliden els que fan referència al passat gloriós de Catalunya, i s'introdueixen elements de justificació jurídica i política. En aquest punt, Corbera considera que l'origen de la monarquia catalanoaragonesa és específic i alhora fonamenta el poder pactat⁵⁹: "*Comenzo entonçes la Monarquia de los antiguos Condes de Barcelona: prodigios de cuyo valor se admiraron aquellos siglos*" (p. 16). La figura de Jaume I és lloada sense dubtes ni paliatius: "*Don layme el Co(n)quistador asombro de la infidelidad, y admiracion del mundo,...*" (p. 16), així com la d'altres monarques de la corona catalanoaragonesa. És interessant destacar que, arribats al regnats de Ferran d'Aragó i Isabel de Castella, aquesta darrera no hi apareix mencionada (p. 17).

⁵⁹ Vegeu al respecte: PALOS, Joan Lluís. *Catalunya a l'imperi dels Àustria...*, p. 218 i ss; SIMON, Antoni. *Els orígens ideològics...*, p. 78.

En qualsevol cas, segons la lectura de Corbera, el fet més destacable del passat baixmedieval i modern de Catalunya ha estat la fidelitat dels vassalls catalans envers els seus monarques, fossin de la dinastia que fossin. Aquesta fidelitat és fonamenta en l'estructura jurídicalegal que sustenta els privilegis dels catalans (a part, és clar, d'una honradesa *avant la letre* dels catalans). Corbera dedica tres capítols (XVI, XVII i XVIII) del primer llibre a explicar i recordar la importància de les lleis, privilegis i llibertats del poble català. Aquesta legitimació té, segons Corbera, una justificació ben senzilla, clara i evident: *“Vna de las calidades mas auentajadas q(ue) ilustran a Cataluña son las leyes que tiene, y los priuilegios, y libertades que goza. La ley es como Reyna que todo manda, y ajusta. A todos obliga, y a todos encamina, al Principe con la justicia, y al vassallo con la obediencia”* (p. 74). Corbera repassa l'origen de les lleis a Catalunya (situant-lo en l'època dels visigots, p. 74) i exposa la seva tesi: el poder a Catalunya sempre ha estat fruit d'un pacte entre el monarca i els seus vassalls, i aquest pacte és de compliment obligat per ambdues parts: *“Estas nuestras leyes se llaman pactadas por que se hazen sobre pacto expreso contrahido entre el Principe, y la Corte general”* (p. 75). Així, per exemple, recorda el procediment que ha de seguir un nou rei a Catalunya: en primer lloc, i sota jurament solemne sobre la Creu i els evangelis, respectar i mantenir les lleis pròpies: *“guardar por si mismo, y por sus Officiales, y Ministros, y hazer guardar inuiolablemente todas las leyes, priuilegios, libertades, vsos, y costunbres del Principado”* (p. 75) i, un cop ho ha fet, *“en correspondencia del se le haze homenaje y se le presta fidelidad, y el*

principado traslada⁶⁰ en él su poder, no libre y absoluto, sino con aquellos pactos y condiciones contrahidas en sus leyes” (p.75).

Les idees defensades per Corbera es poden relacionar fins a un cert punt amb les teories contractualistes de John Locke ⁶¹, si bé és evident que Corbera manté una visió més *paternalista* del poder polític: el rei ha de comptar amb uns bons vassalls i respectar els seus drets i privilegis, sempre que, repetim-ho, aquests siguin bons súbdits del monarca. En qualsevol cas, i en aquest punt Corbera insisteix molt, el poder no es pot exercir de manera absoluta i despòtica, i obliga per igual al monarca i als súbdits. Corbera no dubta en parlar d’ *“obligacion reciproca”* (p.76) del rei el poble. Si ambdues parts compleixen les obligacions, l’harmonia esdevé perfecta, ja que *“no ay mayor riqueza que la que proçede desta te(m)plança en el q(ue) manda, y en el que sirue”* (p. 81).

D’altra banda, com ja hem dit, s’interrelacionen els aspectes històrics amb els jurídics. Corbera es mostra convençut que les lleis i privilegis de Catalunya ho són en tant que són fruit d’una història i d’un passat determinat. Els catalans *cediren* lliurement el poder a la dinastia carolíngia després d’haver expulsat els musulmans *“no con poder, y dominio absoluto sino regulado a sus leyes y co(n)seruando la nobleza natural, y ciuil que tuieron siempre. Esta fue eleccion libre y voluntaria”* (p. 77), de manera que *“los Emperadores , y Reyes Franceses los honraron con grandes extenciones y priuilegios”* (p. 77). En aquest punt Corbera sosté les seves tesis afirmant-se en el testimoni d’autors com Jerónimo Zurita, Francisco Diago, Pere Miquel Carbonell o Pere Tomic (p. 78). Aquesta lectura del passat afecta també els darrers segles de l’Edat

⁶⁰ El subratllat és nostre.

⁶¹ John Locke (1632-1704), filòsof i polític anglès. Autor, entre d’altres, del *Segon Tractat sobre el Govern Civil* (1690) en el qual exposa la seva teoria contractualista sobre l’estat. Aquest, segons Locke, ha de consolidar-se com a fruit d’un pacte entre el governant i el poble, i mai com a fruit d’un poder absolut, tal i com havia defensat Hobbes.

Mitjana i de l'Època Moderna. Corbera fa un repàs dels esdeveniments i privilegis més destacats de què gaudeixen els catalans, així com dels fets històrics en què s'ha fet ús d'aquests privilegis. Recorda que els catalans sempre han gaudit de privilegis en successos com les corts de 1406 ("*ninguna Prouincia del mundo tiene tantas libertades, y exenciones como Cataluña*", p. 80), el Compromís de Casp, les constitucions de 1553, les corts de 1599⁶².

En darrer terme, Corbera analitza altres privilegis jurídics i econòmics atorgats per les lleis. Així, el de mantenir les pròpies lleis en els afers civils i criminals, que les causes civils i criminals es jutgin a Catalunya, el *privilegio de promens*⁶³, *prerogatiua muy notable, y poco vsada en otras partes fuera de Cataluña* (p. 82). També destaca un privilegi concedit per Ferran el Catòlic en les corts de Barcelona de 1481 segons el qual no es poden confiscar béns de la hisenda, amb la sola excepció del cas del crim contra el monarca. La virtut d'aquest privilegi, segons Corbera, és clara i contundent: "*los delinquentes, o se ausentan, o padeçen en el suplicio: pero la hazienda siempre queda libre*" (p. 83). És destacable que els cavallers i ciutadans honrats no poden rebre tortura, a menys que se'ls acusi de la mort del monarca (o del seu fill), d'haver traït la Corona o d'heretgia (p. 83). En darrer terme, pel que respecta a les solemnitats i a la imatge del poder, Corbera recorda que, a l'igual que els *grandes* de Castella, "*los Consellers de la Ciudad de Barcelona se cubren, y assientan delante de su Principe*" (p. 84). Els privilegis de la ciutat de Barcelona, segons Corbera, han permès que aquesta ciutat es governés amb rectitud i èxit, "*como vna musica perfecta que se compone con la mixtion de los*

⁶² En aquestes corts, Corbera ressalta que aparegueren "*en la misma lengua Catalana con que se estipulò*" (p. 80)

⁶³ Segons aquest privilegi, Consellers i Prohoms poden jutjar totes les causes criminals en absència del monarca o el lloctinent.

agudos, y graues, cuya politica armonia ha sido siempre çelebrada en el mundo” (p. 84). Corbera destaca que el General de Catalunya, representant del Principat davant el monarca, té “*perrogatiua de Embajadores como si fuera una Republica libre*” (p. 84), i justifica aquesta afirmació citant documentació arxivística dels segles XIV, XV i XVI.

Sens dubte, segons la nostra opinió, aquesta darrera afirmació sintetitza el *corpus* del pensament polític de Corbera: Catalunya, “*como si fuera una República libre*”, cedeix els seus privilegis als monarques, i aquests han de sentir el desig i l’obligació de mantenir i respectar els privilegis del Principat.

En definitiva, la *Cataluña Ilustrada* de Corbera és un clar representant de la historiografia catalana de la primera meitat del segle XVII. Si bé l’autor pren com a certes algunes llegendes, fet habitual a l’època i alhora ben valorat pels erudits del moment, és evident l’esforç dut a terme per verificar fets i dades, sempre amb uns mateixos objectius: donar a conèixer les grandeses del passat de Catalunya, demostrar que aquest passat legitima (o ho hauria de fer) la validesa d’uns privilegis i tractar de situar la historiografia del Principat a un nivell semblant al d’altres territoris de la Monarquia Hispànica.